

Toldergården i Foldingbro

Af Mogens Lorentsen

Foldingbro ved Kongeåen er grænse mellem kongeriget og hertugdømmerne og her har gennem århundreder været en form for toldkontrol. Allerede i 1200-årene nævnes toldafgifter fra Ribe og Kolding. Efter reformationen øgedes denne stærkt, og ifølge et kongebrev i 1542 sattes afgiften op med det tidobbelte. Riget fattedes penge.

Indtil 1790 var der kun tre lovlige passager over grænsen, nemlig Ribe, Kolding og Foldingbro. Det sidste sted var dog ikke toldsted, hvilket betød at handelsmændene skulle hente en toldseddel i Ribe eller Kolding og derefter tilbage og forevise denne for opsynsmændene ved overgangen i Foldingbro.

Det kan ikke undre, at disse regler blev overtrådt, hvilket da også skete i stort omfang. Utlige er de smuglerhistorier der er blevet fortalt fra egnen.

Straffen var hård. Smugleri var at stjæle kongens retsmæssige ejendom, toldafgiften, og lovovertræderen var derfor at straffe i lighed med andre tyve, d.v.s. hængning.

Den hårde straf afskrækkede dog tilsyneladende ikke smuglerne, idet det er bevisligt at gårdene langs Kongeåen havde betydelig større handelsværdi end dem en mils vej nord eller syd for det store vandløb. Bønderne her kunne påregne en stor biindtægt ved at hjælpe til med at føre dyr over åen på steder, tolderne ikke kendte, naturligvis ved nattetide.

Toldkontrol

Det blev efterhånden klart for myndighederne, at ville man have toldindtægten, var det nødvendigt med en strengere kontrol. I 1789 oprettedes et interimistisk toldsted ved Foldingbro. Der var på den tid ansat ti toldkontrollører og en bromand, men disse betegnedes alle som gamle og affældige og kunne i lighed med bromanden forvente deres afsked ved den nye ordning.

De nye ændringer lod ikke vente længe på sig. Ved kgl. resolution af 24. februar 1790 bestemtes det at et nyt landtoldsted oprettes i Foldingbro, hvor alle derover gående kreaturer og varer bør angives, efterses og fortoldes. Bromandens hidtidige opsyn ophørte.

Toldergården

Bromanden, Hans Tjørnelund, havde to år forinden købt Kroggården og ernærede sig som bromand og kroholder. Nu så han sin stilling truet og tilbød kongen at købe gården og søgte så om selv at blive ansat ved toldvæsenet.

Det blev en god forretning for Hans Tjørnelund. Den gamle krogård, der var i en dårlig forfatning, blev sat i stand og han selv fik en livstidsstilling. I folkemunde fik kroen hurtigt navnet Toldergården og fungerede som sådan indtil toldkontrollen mellem kongeriget og hertugdømmerne blev ophævet den 1. januar 1851 og Toldergården solgt ved auktion. Kongeåens tid som toldgrænse var forbi, troede man.

Den gamle Toldergård i Foldingbro. Foto: Privat eje.

Landegrænse

Det blev imidlertid en kort periode i Foldingbro uden toldere. Ved grænsedragningen i 1864 blev Kongeåen landegrænse. Nu kom der både toldere og grænsegendarmer, det såkaldte Grænsepoliti, til stedet, og derved opstod atter behov for både toldkontor og bolig.

Den gamle Toldergård, der på det tidspunkt ejedes af Jesper Sørensen, blev nu udlejet til korpset og kontoret der tidligere havde været benyttet som sådant, blev atter indrettet. I huset var desuden et tofags værelse med kakkellovn, et rum med indgang fra porten, som tolderne i sin tid havde benyttet som pakhus, og som nu atter fik denne funktion. Endvidere fik tolderne og deres personale adgang til en i gården værende retirade.

Toldopbeholdskontrollør Neuhaus fik til privat bolig en stue, tre kamre samt et værelse til køkken. Huslejen var 60 rdl. årlig. Det øvrige toldpersonale lejede sig ind hos private forskellige steder i byen.

Toldkontoret i Foldingbro blev efter få år underlagt toldstedet i Vamdrup og administrativt ledet herfra.

Toldergården blev i 1868 solgt til toldforvalter Ingvar Jensen Wöhlers. Huslejen og udgifter til toldkontorets vedligehold var i hans tid dog altid i overkanten af, hvad overtoldinspektoratet fandt passende, og i 1874 tænkte der fra myndighedernes side på at ekspropriere et areal og bygge egen bolig, der frigjorde for grænsebeboernes vilkårlighed.

Dette blev dog aldrig aktuelt, og lejemålet i Toldergården fortsatte århundredet ud. I 1895, da Christian Peder Schmidt ejede gården, blev der behov for at forny lejekontrakten, og i en indstilling til Generaltolddirektoratet i København søgtes samtidig om bevilling til indrettelse af et tofags hus syd for indkørselsporten, to loftværelser, en indgangsdør til kontoret i husets gavl og ommuring af to skorstene.

Lejemålet omfattede:

1. Seks fag fra den vestre ende af våningshuset, hvori nu findes assistentbolig samt kontor og pakhus.
2. To fag syd for porten, eller hvis jeg (ejereren) bestemmer mig til at flytte porten, to fag mod syd fra portens nuværende plads.
3. Det stykke havejord syd for vejen, som nu benyttes af toldvæsenet, alt under nærmere betingelser.

I de seks fag i stuehuset havde hidtil stået tre jernkakkellovne, men disse viste sig at være ubrugelige, og toldvæsenet måtte selv installere tre nye. I den vestre længe måtte de selv indrette kælder, vaskerum, brændselsrum og retirader. Til gengæld havde ejeren ikke krav på, at rummene førtes tilbage til deres oprindelige indretning, hvis toldvæsenet opsagde kontrakten.

Kontrakten var uopsigelig fra ejerens side, og toldvæsenet havde hele fem års opsigelsesfrist. Det påhvilede ejeren at holde bygningen i god og forsvarlig stand udvendig, afhjælpe mu-

lige mangler på tag og fag, mens den indvendige vedligeholdelse påhvilede lejeren. Det har imidlertid knebet meget med at overholde dette. I 1904 var der en del at påtale, bl. a. havde skorstenen slået revner og burde tages ned og ommures, da brandfaren var stor.

Denne ombygning påhvilede toldvæsenet som indvendig vedligeholdelse, og der blev bevilget 32 kr. til arbejdet.

Brand

De 32 kr. har tilsyneladende ikke været nok til at fjerne brandfaren, for den 27. april 1906 brændte bygningen. Al toldvæsenets inventar, der var opgjort til 702 kr., alle regnskabsbøger, samt intraderne for forrige måned, i alt 125 kr. blev flammernes bytte. Det kan ikke undre, da pengeskabet viste sig ikke at være brandsikkert. Det gik så galt fordi redningsarbejdet måtte afbrydes, da stråtaget gled ned over indgangsdøren.

Tolderne blev nu midlertidigt installeret i desinfektionshuset, der for øjeblikket ikke var i brug som sådant, men som i perioder havde været stedet, hvor dyr og mennesker måtte igennem kortere tid, alt efter hvilken epidemisk sygdom, der frygtedes ført over landegrænsen.

Da tolderne flyttede ind i huset, pålagde stiftsfysikus Kier dem ikke at åbne desinfektionsoven og dampkedlen. Det blev tilladt at sætte et vindue i huset, og toldkamret fik lov til at kalke bygningens tag for derved at hindre for stærk varme i sommermånederne. Ved aflevering af bygningen skulle kalken dog vaskes af og taget tjæres som tidligere. Det blev tilladt at opsætte en lille petroleumsovn. Der blev endvidere indkøbt en decimalvægt à 500 pund samt en standvægt, begge med lodder.

Branden havde afstedkommet stor bolig-mangel i området, og toldassistenten fik mid-

Tolderen og grænsegendarmer foran Toldergården i Foldringbro. Foto: Privat eje.

lertidig tilladelse til at tage bolig på den tyske side af grænsen.

Ny toldbygning

Efter Toldergårdens brand var kroens ejer P. Jensen i henhold til den uopsigelige lejekontrakt med toldvæsenet forpligtet til at opføre en ny toldbygning. For at få en faglig vurdering af byggeriet blev et bygningsforslag udarbejdet af N. Ebbesen Grue, Vejen, sendt til bygningsarkitekt J. V. Jensen, Odense.

Efter at have gennemgået overslaget skrev han tilbage til overtoldinspektøren: »Jeg kan ikke andet end indrømme, at der jo er noget forkludret fra første færd, og jeg synes toldforvalteren i Vamdrup, uden at være bygningskyndig, nok kunne have haft så megen konduite, at han havde givet forslagsstillerne det hele i

hovedet igen og bedt om et fuldstændigt forslag.

Når hr. P. Jensen udtrykkelig i sin skrivelse har gjort opmærksom på, at der i overslaget ikke var medregnet fundamenter, tagrender, nedløbsrør, brønd og pumpe, kørsel af materiale, den nødvendige maling til døre, vinduer etc. køkken, kælder og kælderindretninger, vaskbord og hylder, måtte forslaget dog synes så ufuldstændigt og ufyldestgørende, at det ikke kunne lægges til grund for et lejemål....

Det forekommer mig at toldkamret absolut bør fordr, at bygningen leveres fuldstændig færdig med tagrender, nedløbsrør, brønd og pumpe, maling af snedkerarbejdet, fernisering af gulvene, limfarvning eller tapetsering med nogenlunde ordentlig tapet, køkkenbord, tallerkenrække, spisekammer med hylder og hylder i kælderen. Der er jo absolut ingen grund til for toldvæsenet selv at bekoste sådanne del, der efter almindelige fordringer er almindelige til en bygnings fuldførelse. Lad så gå at toldvæsenet eventuelt selv anskaffer kakkelovne, komfur og vaskegrøde...«

Byggeriet kom til at koste 5.700 kr. Det blev opført, hvor tolderne tidligere havde haft have og huslejen blev 500 kr. årlig.

Det hastede også med et nyt toldhus, for trods kalkningen, der i sommermånederne skulle holde huset nedkølet, var der allerede i september 1906 så koldt og fugtigt at tolderne måtte forlade desinfektionshuset.

Kroejer Ingvard Jensen måtte stille en lejlighed til rådighed for tolderne i det købmands- hus, der tilhørte ham.

Her fik toldkontoret så til huse, indtil det nye hus stod færdig. Der blev i november, et halvt år efter det gamle toldsted var brændt, givet tilladelse til indkøb af et nyt toldflag. Det blev bestilt hos sejlmagermester F. N. Halmøe i Nykøbing Falster og kostede 872,12 kr. En me-

Købmandshuset, hvor kontrolstedet var etableret i tiden efter branden og til den nye toldbygning var færdig. Foto: Privat eje.

get stor udgift, når man sammenligner med f.eks. huslejen for toldbygningen.

I 1908 stod den nye toldbygning færdig, og toldetaten holdt påny flyttedag. Dermed var deres trængsler dog ikke slut. Smugleriet var stadig af et anseligt omfang, og tolderne var ikke altid lige vellidte af lokalbefolkningen, når de standsede dem og konfiskerede, hvad de havde indkøbt i udlandet af dagligvarer. Det nye toldhus var heller ikke helt, hvad man kunne forvente, og i 1914 klagedes over fodkulde, der gav tjenestemændene gigt, og der bevilligedes 80 kr. til linolium til alle gulvene.

Det vides ikke om det hjalp på gigtsmerterne, men seks år senere, nemlig i 1920, blev Foldingbro Toldsted atter nedlagt og landegrænsen flyttet til det nuværende.

Kilder

Hans Duborg. Jedsted Mølle. 1934
Valdemar Andersen. Foldingbro. 1973
Fra Ribe Amt 1905. 1907.

Mogens Lorentsen, født 1931. Grænsevej 1, 6660 Foldingbro. Murer. Leder af Lintrup Lokalarkiv. Redaktør af Lintrup Sogneblad.